

” Det händer inget...ja, det är då man snor en bil”
- en studie av socialsekreterares bedömningar av unga lagöverträdare

Mia Albertsson
Sanna Alm Andersen

Socialhögskolan, Lunds
universitet
SOPA63
VT-10

Handledare: Tove Harnett

Abstract

Albertsson, Mia & Alm-Andersen, Sanna: *"Nothing happens ... and that's when you steal a car". A study on the assessment of young offenders.*

This study is about Swedish social workers' assessments of young offenders in their need of treatment and their suitability for youth community service. We have interviewed seven social workers in various cities in Sweden. They have been describing how they make their assessments when they submit a statement to prosecutors regarding young offenders' need of treatment and their suitability for youth community service. Using mainly Lipsky's theory of street-level-bureaucrats, we have analyzed the standards as reflected in assessments of the young offenders. The interviews were qualitative in nature. We have found that the social workers' normative elements in their assessments are significant. However, we found differences in the social workers' normative elements. We have also identified a number of themes in which the normative elements are particularly reflected.

Keywords: *street-level-bureaucrats, young offenders, assessments, normativity*

Innehåll

1. Förord.....	3
2. Inledning och problemformulering.....	4
2.1. Syfte.....	4
2.2 Frågeställningar.....	4
3. Bakgrund.....	5
4. Metod.....	6
4.1. Intervju.....	6
4.2. Vinjett.....	7
4.3. Urval.....	8
4.3.1 Urval av empiri- utifrån kodning.....	8
5. Etiska överväganden.....	9
6. Tidigare forskning.....	10
6.1. Inventering.....	11
7. Teoretiska utgångspunkter.....	12
7.1 Kategorisering.....	12
7.2 Handlingsutrymme.....	13
7.3 Normer.....	13
8. Empirisk analys utifrån normer i bedömningarna.....	14
8.1 Familj/Hemförhållande.....	14

8.2 Den unges inställning och attityd.....	19
8.3 Brottets karaktär.....	23
8.4 Skolgång.....	25
8.5 Fritid/Vänner.....	26
9. Slutdiskussion.....	29
10. Avslutande konklusioner.....	31
11. Bilaga 1.....	32

1. Förord

Att genomföra denna studie har varit både ansträngande och roligt. Vi vill först och främst tacka våra intervjupersoner som har gjort studien möjlig. Utan er hade det aldrig gått. Vi vill även tacka vår handledare Tove Harnett för bra tips och stöd under uppsatsens gång. Vidare vill vi också rikta ett stort tack till våra respektive sambos Håkan och Philip för ert tålamod. Vi önskar våra läsare en trevlig lässtund och hoppas att texten är både intressant och inspirerande för er.

2. Inledning och problemformulering

Hur gör en socialsekreterare sin bedömning gällande när ett vårdbehov föreligger för en ung lagöverträdare? Hur ser socialsekreteraren att en ungdom är lämplig för ungdomstjänst? Det är inga frågor som har självklara svar. Speciellt inte med tanke på det handlingsutrymme som finns inom ramen för arbetet. Det är inte ett stort handlingsutrymme tidsmässigt då socialsekreteraren vanligtvis har cirka två veckor på sig, ibland endast en vecka, men utrymmet för hur bedömningen ska göras är desto större. På relativt kort tid och efter bara ett möte ska socialsekreteraren göra en bedömning av den unge. Dessutom tillkommer de flertalet faktorer som socialsekreteraren hänvisas att undersöka och de olika rutinerna som skapas för arbetet. Då det föreligger ett vårdbehov hos den unge formuleras i bedömningen ett önskvärt beteende hos ungdomen och vad han eller hon ska göra för att uppnå dessa mål. Det är därför av intresse att titta närmare på socialsekreterares föreställningar om hur en ungdom bör vara. I det sociala arbetet finns det alltid ett normativt element och till arbetets syfte finns olika slags värderingar förankrat (Blom, Morén, Nygren 2006). Dessa värderingar har vi analyserat genom att undersöka socialsekreterares formuleringar vid ett yttrande.

Vi har studerat bedömningen av vårdbehov för unga lagöverträdare och hur socialsekreterarna bedömer lämplighet för ungdomstjänst när ett yttrande ska lämnas till åklagare från socialtjänsten. Dessa bedömningar innehåller ofta återkommande teman som inte alltid är tydliga i sina meningar och mål för den som inte är insatt i ärendet. Ämnet är intressant att studera utifrån att det finns få riktlinjer för vad en bedömning ska grundas på.

2.1. Syfte

Syftet med vår studie är att analysera bedömningen av vårdbehov för unga lagöverträdare och ungdomarnas lämplighet för ungdomstjänst. Vi vill undersöka vilka normer som kommer till uttryck i bedömningarna och hur dessa i så fall yttrar sig i socialsekreterarnas bedömningar.

2.2 Frågeställningar

Vår frågeställning är *”Vilka normer kommer till uttryck i socialsekreterarnas bedömningar av*

unga lagöverträdare?” Detta kommer vi undersöka utifrån hur problemen beskrivs i bedömningar av unga lagöverträdare. Vi kommer också att titta på detta utifrån de beteenden som socialsekreterarna bedömer som riskfyllda för en ung lagöverträdare.

3. Bakgrund

Enligt 5 kap. 1 § SoL (Socialtjänstlagen) är det socialnämndens ansvar att se till att skydd och stöd ges till de behövande barn och unga som annars riskerar att utvecklas ogynnsamt. Det faller alltså på nämndens bord att identifiera de flickor och pojkar som är i riskzonen för en ogynnsam utveckling med anledning av brottslig verksamhet (Socialstyrelsen 2009). Socialtjänsten ska ansvara för ungdomar som har missbruksproblem, samt för unga lagöverträdare och detta framhävs av denna bestämmelse, vilket också är dess syfte. Ytterligare ett syfte med bestämmelsen är att verka mot den utveckling av fler och fler ungdomar som döms till påföljder inom kriminalvården (ibid).

År 2007 genomfördes en reform i påföljdssystemet för unga lagöverträdare. Denna reform syftade bland annat till:

”tydligare inriktning på att motverka fortsatt kriminalitet, genom tydliga reaktioner på brottet. Principerna om förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens ska beaktas i påföljderna för unga, men samtidigt anpassas till den unges behov och vara tydliga och pedagogiska. ...Viktigt att beakta flickors och pojkars olika villkor och behov.” (Socialstyrelsen 2009, s 22, hänvisning till: Prop. 2005/06:165 s. 42).

Med reformen hoppades man på att reducera mängden utdömda bötesstraff och kortvariga fängelsestraff. Efter reformen heter det numera *ungdomsvård*, vilket tidigare benämndes som *överlämnande till vård inom socialtjänsten* och har nu dessutom avgränsats. Ungdomstjänst blev efter reformen en fristående påföljd och ska administreras av kommunen.

År 2004 lyftes kritik fram i ett betänkande av Ungdomsbrottsutredningen (SOU 2004:122,) om att det fanns för lite enhetlighet mellan kommuner och stadsdelar gällande hur man arbetade med barn och unga som begår brott. Ungdomsbrottsutredningen hänvisade till principen om hur alla

ska stå lika inför lagen, alltså oberoende av i vilken kommun eller stadsdel du bor i. Som förslag fanns att staten skulle definiera ramarna för kommunernas verksamhet rörande unga lagöverträdare, vilket skulle kunna yttra sig i form av föreskrifter från Socialstyrelsen. År 2009 gav Socialstyrelsen ut *Barn och unga som begår brott. Handbok för socialtjänsten*. Denna bok ska komplettera Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2008:30) för hur ärenden med unga lagöverträdare ska handläggas. I handboken framgår att socialsekreteraren i sin bedömning ska kartlägga vilka risk- och skyddsfaktorer som finns hos den unge, detta för att kunna göra en analys om hur risken ser ut för att den unge ska utveckla ett normbrytande beteende. Vikt läggs vid att den unge, föräldrarna, samt faktorer i såväl familj som miljö omfattas av denna analys. Ett av syftena med denna handbok är just att de ungas rättssäkerhet ska stärkas och att åstadkomma en nationell enhetlighet (Socialstyrelsen 2009).

4. Metod

Vi har valt en kvalitativ ansats för vår studie. Valet av metod grundas i studiens syfte som handlar om att analysera hur olika fenomen beskrivs och underbyggs, vilket innebär att vi har studerat meningar och betydelser, snarare än kvantitativa variabler. Ett problem med den kvalitativa ansatsen som vi har iakttagit och som Patrik Aspers beskriver, är dock att den inte är så sammanhållen som kanske skulle önskas. Det finns alltså inte alltid en tydlig linje att följa på samma sätt som en kvantitativ ansats (Aspers 2007). Vi har valt att använda oss av vinjetter i inledningen av våra intervjuer, detta för att få en tydligare bild av socialsekreterarens tankegångar när de gör en bedömning. Detta ville vi ta reda på då det är socialsekreterarnas tankar som omsätts i bedömningen.

I våra intervjuer har vi använt oss av en semistrukturerad intervju där vi utgått från olika teman. Vi utformade också en intervjuguide som främst kom att bli ett redskap för oss som intervjuare, dvs. något som vi kunde använda för att lättare återföra samtalet till valda teman.

4.1. Intervju

Tim May beskriver hur man genom att använda sig av en semistrukturerad intervju ger möjlighet för intervjuobjektet att utveckla och fördjupa svar. (May 2001). Vi valde att använda en tematiskt

uppbyggd intervjuguide för att kunna prata mer fritt om de olika ämnena som är önskvärt att ta upp i intervjun. Konsekvensen av att använda detta sätt upplevde vi ofta var att intervjupersonen helt själv valde hur han eller hon ville svara på frågorna. I intervjusituationen var detta väldigt positivt, då det inte begränsade våra intervjuobjekt till forskningsfrågorna. Nackdelen, tänkte vi, kan vara just det samma, att de använde sina egna termer som vi också ville undersöka på ett djupare sätt. Vi ville veta vad deras egna uttryck hade för mening. Aspers menar att den semistrukturerade intervjun fortfarande ger begränsade möjligheter för intervjupersonen att lyfta fram sitt perspektiv (Aspers 2007).

Vi valde en semistrukturerad intervju framför en ostrukturerad intervju då vi tänkte att den underlättade kodningen av vårt material. I våra intervjuer har vi använt oss av en intervjuguide med färdigskrivna frågor. Målet var att åtminstone få svar på våra frågor som vi hade med oss, men samtidigt fanns en flexibilitet för vidareutveckling av vissa områden och att tala om det som socialsekreteraren fann viktigt. I urvalet för intervjuerna valde vi att intervjua socialsekreterare från olika kommuner i Skåne. Detta för att få en spridning. Anledningen till att vi valde olika kommuner var för att vi tänkte oss att man i en kommun kanske utvecklar ett sätt att göra sådana bedömningar på medan man i en annan kommun kan ha ett annat sätt.

Tanken var att vi skulle få tag på socialsekreterare från en större kommun, en mellanstor och en mindre kommun runtom i Skåne, vilket vi också fick.

Det blev totalt sju intervjuer med socialsekreterare från sex olika kommuner av olika storlek. Vår idé var att vi åtminstone skulle få med intervjuobjekt från tre kommuner av olika storlek. Det visade sig sedan att det var betydligt enklare att få tag på intervjuobjekt i de mindre kommunerna, var det också färre som arbetade med dessa arbetsuppgifter. Därav blev det hela sex kommuner som kommit att representeras i denna studie, men också en övervägande del småkommuner.

4.2. Vinjett

Vi använde oss av vinjetter som en slags inledning till intervjuerna. I vinjetterna beskrevs två olika tänkta fall där ett yttrande skulle göras om huruvida ungdomen var lämplig för ungdomstjänst och om det förelåg ett vårdbehov. Efter att ha läst vinjetten fick socialsekreterarna

berätta om hur de hade formulerat en bedömning för det tänkta fallet. Eftersom vi i vår studie valt att studera normativitet i bedömningar så var vinjettstudier att föredra då dessa passar sig bra för att studera handlingsval och värderingar. Vinjettstudier behandlar dessutom ett normativt material (Egelund 2008). Gällande vinjetterna så ville vi använda dem i syfte att se vilken/vilka faktorer som blir avgörande för hur bedömningen görs (ibid.)

Utifrån Egelund så tänkte vi oss att vi ville basera våra vinjetter på verkliga fall, där vi för att göra det så anonymt och oigenkännligt som möjligt blandade olika historier (ibid.). En begränsning med vinjetterna, som vi kunde se, är att en vinjett aldrig kan ge socialsekreteraren den förförståelse för fallet som hon/han hade haft om hon/han hade arbetat med fallet från början. Den socialsekreterare som gör bedömningen är också den som tar beslutet om vilken vård som anses lämplig för ungdomen.

Detta innebär att vi inte vet för säkert om den bedömning som socialsekreteraren tillskriver vinjetten skulle vara likvärdig en som hon/han skrev i ett riktigt fall (ibid).

En svaghet vi upplevde med vinjetterna var att det kunde bli svårt för socialsekreterarna vi intervjuade att lösgöra sig från dem och prata mer generellt om yttranden för unga lagöverträdare. På så sätt kunde vinjetterna vara en begränsning för oss i intervjusituationen. Fördelen med vinjetterna som redskap var möjligheten att prata om ett konkret fall istället för endast hålla oss på ett generellt plan. Detta öppnade upp för diskussion runt exempelvis vilka fakta i berättelsen som blev särskilt intressanta att se på för att bedömningen skulle kunna göras. Genom att alla intervjupersoner fick ta del av samma berättelser gav det även en tydligare bild av skillnader och likheter mellan socialsekreterarnas resonemang.

4.3. Urval

Vårt urval av intervjuobjekt har vi gjort utifrån vår tidsplan för uppsatsen och våra ekonomiska resurser. Vi har spridit intervjuobjekten mellan stora, mellanstora och små kommuner. I olika kommuner har kanske inte alla socialsekreterare samma gemensamma grund utan olika utgångspunkt för sitt arbete. Med vår spridning av intervjuobjekt hoppas vi att detta kan göra denna studie mer nyanserad.

4.3.1 Urval av empiri- utifrån kodning

Analysen av vårt material hade en socialkonstruktivistisk ansats och styrdes av studiens frågeställningar och vi har tagit mycket hjälp från Håkan Jönsons modell för kodning (Jönson 2008). När vi valde i vår empiri så gjorde vi det mycket utifrån hur vi hade kodat materialet. Våra kodningar bestod av totalt sju olika koder, varav de fyra första koderna var sådant som benämns som risk- och skyddsfaktorer. Vi tittade i vår första kodning alltså på följande:

Familjen/hemförhållanden/föräldrar/bakgrund

Den unge själv/ attityd/inställning/beteende/ brottets karaktär

Skolan

Socialt liv/kompisar/fritid

I vår fortsatta kodning valde vi att titta på sådant som mer gällde socialsekreteraren än den unge själv och fallet som sådant. Här tittade vi på:

Förklaringsmodeller

Rutiner

Förväntningar av resultat

5. Etiska överväganden

Vi har vägrade möjligheten att ta med intervjupersonernas namn mot att inte göra det och kommit fram till att anonymisera intervjuerna för att på bästa sätt skydda intervjupersonerna, då det trots allt handlar om hur de utför sitt arbete. Vi ville ge dem möjligheten att kunna prata mer fritt, utan att behöva tänka på att någon får reda på vad de sagt. Vi förstår att det kan vara en känslig fråga att bli intervjuad om eftersom det handlar om hur väl socialsekreteraren utför sitt arbete och att de vill undvika kritik från chefer och andra på fältet. Det fanns inte heller något värde för vår studie att ta med socialsekreterarnas namn då detta inte fyller något särskilt syfte. I vår analys och vår presentation av vår empiri så har vi fingerat namnen på intervjupersonerna. Vi vill ge en mer allmän bild av socialsekreterarnas tankar, inte vad specifika socialsekreterare tänker. Vi vill absolut inte peka ut de socialsekreterare som inte alltid gör rätt. Vi är inte ute efter att sätta dit någon utan vi vill explicitgöra de normer som inverkar på besluten som fattas.

Möten vid intervjuer är i princip alltid ojämlika. Intervjuaren är den som vill ha information från

intervjuobjektet, vilket leder till en obalans gällande vad man får ut av intervjun (Andersson & Swärd 2008). Viktigt är också att intervjupersonerna får grundlig information om vad det är som är studiens syfte och vad den kommer handla om. Detta för att undvika att intervjupersonerna inte efter intervjun känner, när studien publicerats, att det inte var vad de ställde upp på och att de upplever materialet som taget ur sitt sammanhang. Konkret innebär detta en tydlighet från oss som studenter i informationsbrev till intervjupersonerna samt en tydlighet i mötet med dem.

I många sammanhang som gäller forskning så pratar man om forskarens objektivitet. Man kan aldrig som forskare vara helt objektiv. Forskaren är enbart människa och påverkas i lika stor utsträckning som andra av normer som finns i samhället, våra redan uppbyggda kognitiva mallar osv. (ibid). Exempelvis så när vi frågade i intervjuerna efter skillnader mellan pojkar och flickors kriminella beteende så speglade det såklart vår syn på att det skulle finnas skillnader mellan pojkar och flickor. May menar dessutom att det är en omöjlighet att helt ta bort våra egna värderingar, vilket vi håller med om (May 2001).

6. Tidigare forskning

Tidigare forskning gällande unga lagöverträdare har ofta haft fokus på själva straffprocessen. Tärnfalk skriver bland annat om på vilket sätt de yttranden som socialtjänsten lämnar påverkar de påföljdsval som domstolen gör (Tärnfalk, 2007). Detta är så klart en väldigt intressant infallsvinkel och vi kan tendera att röra oss mot detta i vår studie. Dock är det viktigt att framhålla att vi studerar normativiteten i yttrandena, inte hur normativiteten i yttrandena påverkar domstolarna. Anki Olsson har för FoU- Nordväst (Forsknings och utvecklingsenheten för socialtjänstens individ- och familjeomsorg i nordvästra Stockholm) gjort studien *Vägen till förändring?* Studien fokuserar mycket på liknande ämnen som vi tar upp i vår studie. Yttranden, hur ungdomar beskrivs i dessa, hur vårdbehovet bedöms och vilka insatser som föreslås för de unga lagöverträdarna (Forskningsrapport 2008:1).

Thunved, Clevesköld och Thunved har också skrivit om de unga lagöverträdarna i sin bok *Samhället och de unga lagöverträdarna*. Hos dem ligger dock fokus på att beskriva hur brottsförebyggande åtgärder för barn och unga ser ut samt vilka samhällets åtgärder är för unga

lagöverträdare (Thunved, Clevesköld, Thunved, 2008). Ingen av den forskning vi har tittat på har studerar begreppet normativitet i förhållande till yttranden som skrivs om unga lagöverträdare. Vi hoppas på att vår studie ska tillföra denna dimension till forskningen och studierna kring unga lagöverträdare inom socialtjänsten. I sin bok *Normaliseringspraktiker* studerar Öhlund socialarbetare som arbetar med ungdomar utifrån att socialarbetarna är normaliseringspraktiker. Hans fokus i studien ligger dock på ett mer generellt plan än vad vi har valt att anlägga (Öhlund, 1997). Denna studie har ett antal år på nacken, men bör på grund av detta inte förkastas som inaktuell. Dock är det av intresse att återigen studera fenomenet i ett mer aktuellt tidsperspektiv.

6.1. Inventering

Eftersom vi ville veta mer om normativitet för bedömningen av vård för unga lagöverträdare så såg vi det som relevant att inhämta kunskap om ungdomar, brott och socialtjänst.

Vi valde att begränsa våra sökningar kring sökorden: *ungdomar + normativitet, ungdom* + brott*, ungdom* + brott* (begränsat till avhandlingar), norm* + socialt arbete, norm* + brott*, ungdom* + socialtjänst**.

Vi har även gjort sökningar i olika databaser (Elin@Lund och EBSCOhost) för att hitta artiklar som kan vara relevanta och av intresse för vår studie. Dock har vi inte hittat något när vi har sökt på följande: *adolescent +normativity, legal* + actions + youth, norm* + adolescent, social work + adolescents, youth* + crime* + social work*. Sökningarna har resulterat i flertalet träffar men ingenting som vi ansåg relevant för vår uppsats. Bland annat så hittade vi en studie gjord av Gasper, DeLuca och Estacion som fokuserar på sambandet mellan familjers mobilitet och ungdomsbrottslighet (Gasper, DeLuca, Estacion 2010) samt Rasmusson, Hyvonen och Nygrens text om "child centered" -bedömningar av barn och unga i Sverige, Kanada och Australien (Rasmusson, Hyvonen, Nygren 2010).

7. Teoretiska utgångspunkter

Då vi i vår studie vill undersöka hur bedömningen görs av unga lagöverträdarens eventuella vårdbehov och lämplighet för ungdomstjänst är begreppen normativitet och handlingsutrymme relevanta verktyg för vår analys. Resultatet av vår kodning diskuterar vi bland annat utifrån

Lipskys teori om gatubyråkrater och handlingsutrymme. Då man talar om handlingsutrymme ligger begreppet makt inte långt borta. Maktdiskussionen får dock ingen framskjuten plats i vår diskussion. Studien syftar till att analysera socialsekreterarnas beskrivningar i relation till sina yttranden och det är dessa beskrivningar som är i fokus för analysen. Även om dessa beskrivningar kan kopplas till makt är detta en diskussion som vi lämnar utanför studiens analysram.

I vår studie har vi bland annat valt att se på det handlingsutrymme som socialsekreterare har då yttranden om unga lagöverträdare ska göras. Med hjälp av detta hoppas vi kunna se vilka tankar, normer och mekanismer som speglas i bedömningarna. Eftersom vi inte vill arbeta allt för deduktivt med vår studie så vill vi här inte dra några slutsatser utifrån teorin innan mötet med empirin (Aspers 2007). Med tanke på detta har vi också valt att inte utgå från endast en specifik teori, utan teoribildning rörande normativitet och handlingsutrymme då de ger oss en god grund att vila på i vår studie och samtidigt ger ett utrymme för empirin att ge sin bild. Med detta inte sagt att vi tror oss kunna möta vår empiri med fullständig objektivitet, då vi inte tror att detta är möjligt. Däremot är objektivitet något som vi eftersträvat.

7.1 Kategorisering

Gatubyråkrater utvecklar rutiner för att hantera komplexiteten i sina arbetsuppgifter. Egna mönster av förenklingar utvecklas då de officiella kategorierna inte räcker till, eller inte stämmer överens med byråkratens egna preferenser (Lipsky 1980). Lipsky tar upp kategorisering som en handlingsstrategi, där socialarbetaren på så sätt förenklar sin verklighet. Svensson beskriver t.ex. hur detta kännetecknar dagens sociala arbete genom sina evidensbaserade insatser och metoder vilka i stor utsträckning syftar till att försöka kategorisera och urskilja människor och deras beteendeyttringar (Svensson 2007). I vår studie handlar det då om socialsekreterares resonemang då de ska kategorisera sina klienter och urskilja de unga lagöverträdarnas beteendeyttringar.

Människobehandlande byråkratier har två uppgifter; dels att utveckla ett rimligt antal kategorier, och dels att beroende på kvalificerade karaktäristika kartlägga klienter (Lipsky 1980). Klienter som är nöjda med sin situation och som inte själva anser sig ha några problem, samtidigt som socialarbetaren kan se att klientens situation är ohållbar, är ett problem för socialtjänsten menar

Svensson. Dessa klienter blir inte lika högt prioriterade som övriga ärenden. (Svensson 2007). Det är en form av kategorisering som Lipsky tar upp som går ut på att gatubyråkraten prioriterar vissa klienter framför andra, och då kan välja att prioritera de klienter som, sett ur byråkratiska kriterier för lyckat resultat, mest troligtvis kan lyckas (Lipsky 1980). Utifrån vårt ämne skulle denna prioritering då röra de unga lagöverträdarna och vilka av dessa ungdomar som socialsekreteraren väljer att sätta in insatser till.

De kategoriseringar som socialarbetaren gör är moraliska bedömningar. Exempel på detta som Svensson tar upp är t.ex äkta-oäkta barn, värdiga- ovärdiga fattiga och tunga- ordinära klienter. Det finns en värdering i den här typen av kategorisering. (Svensson 2007). Socialsekreterares kategoriseringar i sitt arbete med unga lagöverträdare är på så sätt också moraliska bedömningar och en yttring av vissa värderingar.

7.2 Handlingsutrymme

Lipsky menar att det är gatubyråkraterna (i detta fall socialsekreteraren), som har makten att besluta om vilka insatser som blir policy i organisationerna (Lipsky 1980). Denna policy skapas utifrån socialarbetarnas position och den tuffa verklighet som de möter i sitt arbete. Policy blir alltså de handlingsstrategier som socialarbetaren använder för att hantera denna position och utsatthet (Hill 2007). Handlingsutrymmet tillfaller socialarbetaren eftersom deras arbete är lösare definierat än t.ex. andra yrkesgruppers. Socialarbetaren använder alltid sig själv som främsta redskap och utgår främst från sig själv. I sitt arbete så kliver socialarbetaren in mitt emellan det som för klienten är privat (exempelvis familjen) och omgivningen runtomkring (Levin & Lindén 2006). Eftersom det finns få riktlinjer för deras arbete så kommer socialarbetarna själva att skapa en policy för hur arbetet ska gå till. I denna studie analyserar vi specifikt hur socialsekreterarna genom sina bedömningar skapar policies för vad som betraktas som problematiskt och önskvärt agerande hos unga lagöverträdare. En sådan policy kan baseras på socialarbetarens egna normer, men även på den normativitet som råder i organisationen (Svensson 2007) och det är inte självklart att det går att särskilja de egna normerna från organisationens.

7.3 Normer

När uppdraget inte är tydligt blir det också naturligt för socialarbetaren att själv välja hur han eller hon ska agera. Den praktiska yrkesutövningen blir på så sätt en yttring av vilka normer som arbetet har utformats efter. Ytterligare en konsekvens av detta blir att socialarbetarens egna normer blir tydliga i arbetet (Lipsky 1980). En skiljelinje kan göras mellan formaliserade och informella regler. En formaliserad regel kan utgöras av en lag, exempelvis socialtjänstlagen som socialsekreteraren har att rätta sig efter. Den informella regeln däremot är outtalad och kan benämnas som en norm (Svensson 2007). Med en sociologisk förståelse av normer skulle man kunna säga att de representerar vad som ses som det kulturellt önskvärda. Vad socialsekreteraren upplever som det kulturellt önskvärda, vilket tydliggörs i arbetet, är något vi har analyserat.

Det är genom att se på det avvikande och regelöverskridande som vi ser och kan definiera det normala. På detta sätt kan vi i vår analys se vilket som socialsekreteraren upplever vara det normala, genom att se på vilket som beskrivs som avvikande. Att upprätthålla det som är normalt är något som många olika organisationer och institutioner på olika sätt ägnar sig åt i samhället idag, t.ex. genom kategorisering där olika motsatspar och fack konstrueras (Svensson 2007). Inte minst socialtjänsten ägnar sig åt att upprätthålla det normala då man bland annat ska främja att barn som misstänkts, eller funnits skyldiga till brott ska återanpassas in i samhället (Socialstyrelsen 2009).

8. Empirisk analys utifrån normer i bedömningarna

I avsnitten nedan kommer vi att presentera de normer som speglas i värderingarna, samt analysera detta utifrån den teori som vi tidigare har presenterat. Detta är hjärtat i vår studie och här kommer vi att lyfta fram de normer, handlingsstrategier och kategorier som har varit mest framträdande i de intervjuer vi har gjort.

8.1 Familj/Hemförhållande

I analysen av hur socialsekreterarna bedömer föräldrarnas relation till sina ungdomar uttrycks normer om hur föräldrar och ungdomar bör vara tydligt. I citatet nedan beskriver Birgitta först det goda exemplet när föräldrar och ungdomar pratar med varandra och skojar. Hon sätter sedan

denna bild i kontrast till en annan slags relation mellan föräldrar och ungdomar där föräldern talar illa om ungdomen inför ungdomen själv.

“Jag tittar mycket på samspelet mellan ungdomen och föräldrarna. Hur de är och hur de pratar med varann. Om de tittar på varandra och man kan känna den stämningen på något sätt ofta. Att det här vad de säger att de gör det är inte de avgörande...jomen att de, att ungdomen och föräldrarna pratar till varandra, att man kanske kan skratta eller asså skoja om nånting och att där finns en... eller en ungdom som bara liksom är så jäkla trött på sina föräldrar och som bara är avvisande och man ser riktigt hur det kokar inom dem. Och att föräldrar som... men där man märker att föräldrarna inte alls kan möta dem. Och pratar illa om ungdomarna inför ungdomarna och nedvärderar dem och det är mycket sånt som man tänker på när man sitter i såna samtal.” -Birgitta

En föreställning kring vad som var goda hemförhållanden som blev väldigt tydlig i våra intervjuer var föreställningen om att socialsekreterarna kunde se mycket i samspelet mellan ungdomen och föräldrarna. Om ett gott samspel förelåg när föräldrar och ungdomen möttes i mötet på socialkontoret beskrevs detta som ett tecken på att det fanns goda hemförhållanden. Detta var något som också andra socialsekreterare pratade om i intervjuerna.

“När vi får in ett begärande om yttrande, träffar vi familjen, ungdomen och så händer det ju mycket i det mötet också, man ser hur kommunikationen fungerar i familjen och så.” -Anders

En annan vanlig föreställning var att föräldrarna skulle kunna ha tydliga regler för sina barn och att de skulle vara goda förebilder för barnen. Att mamman i det ena fallet hade en kriminell bakgrund var något som sågs som en tydlig riskfaktor.

“Men många föräldrar vågar inte sätta ner foten. Därför att de vill inte bli ovänner med sina tonåringar” – Emma

I intervjun med Emma beskriver hon hur föräldrar måste sätta gränser och våga bli ovänner med sina tonåringar. Agerande där föräldrar inte vågar riskera att bli ovän med sin tonåring beskrivs som ett problem, vilket visar på subtila gränsdragningar som kommer till uttryck i socialsekreterarnas utsagor. Det är inte självklart att se det som Emma beskriver mellan föräldrar

och tonåringar som en önskvärd situation. Till exempel så beskrev Birgitta (se tidigare citat) det inte som positivt när ungdomar var så trötta på sina föräldrar att det kokade inom dem.

“ Ja, det är väl föräldrarnas resonemang, föräldrarnas förmåga kring att kunna ta hand om Pablo. Om de kan hantera situationen hemma kring det som har varit... ja, det är ju lite så, har han tider, regler, om de vet vilka han umgås med. Om de visste om det och hur det har gått till. Precis som jag sa om det liksom, vad de tänker och tycker kring det såklart. Och hur kontakten ser ut. Vet de hur det går i skolan? Och är de engagerade i honom eller...”- Cecilia

Vi ser en tydlig övergripande norm om hur föräldrar ska vara och vilken roll de ska ha i förhållande till den unge. Det tycks finnas en föreställning om att föräldraförmågan har betydelse för huruvida den unge blir normbrytande eller inte. Utifrån Lipskys tankar om hur gatubyråkratens egna normer kommer till uttryck i bedömningen så kan vi se hur viktiga socialsekreterarnas egna tankar om familjen och deras normer om ett gott föräldraskap är viktiga för de bedömningar som socialsekreterarna gör i dessa fall.

Ett sätt för socialsekreterarna att förenkla sitt komplexa arbete är att kategorisera sina klienter (Lipsky 1980). Två kategorier som vi kan skönja i intervjuerna är *de goda föräldrarna* som tillskrivs egenskaper som att vara vägledande, kunna skratta med sin ungdom samt vara engagerade i ungdomen (se Birgitta ovan). I citatet nedan beskriver Emma hur *den goda föräldern* också är villig att samarbeta med socialsekreteraren.

“Jag har haft en sån mamma som varit riktigt så anti. Som tyckte liksom att alla var emot hennes pojke och ja, han var riktigt kriminell. Ehm, tyckte inte hon och barnen fick nån hjälp, ja, alltså väldigt negativ. Så hon skrev inte under på nånting.”- Emma

Den andra kategorin är *de bristfälliga föräldrarna*. Dessa ses som bristfälliga utifrån att de är oengagerade, vågar inte sätta gränser och samspelet med ungdomen fungerar dåligt. Till exempel genom att föräldern trycker ner ungdomen inför andra. Socialarbetaren träffar ofta bara den unge med föräldrar under ett tillfälle och frågan är om de verkligen hinner iaktta de egenskaper som de tillskriver sina respektive kategorier. Utifrån tidsaspekten så borde mindre tid rimligen innebära mindre handlingsutrymme för socialsekreteraren. Därför blir det också svårt att dra slutsatser utifrån ett enda möte. Socialsekreterarna gör dock detta utifrån de kategorier som de tillskriver

föräldrarna.

“ Hur ser pappa på det? Ser han allvarligt på det och reagerar. Vad gör han?...Ja, då är det ju ännu...för att då har ju inte han förmåga att fånga upp henne och...vägleda henne, gränssätta henne och så. Om inte han ser att det är allvarligt”- Fanny

Kriminellt beteende är normbrytande och ett av socialtjänstens uppdrag är att arbeta mot detta normbrytande beteende. Är det dock så att föräldrarna inte oroas av barnens handlingar så blir inte beteendet normbrytande i förhållande till vad föräldrarna tycker. Föräldrarna uppfostrar inte sina barn utifrån samhällets rådande normer. Här kan vi se att socialsekreterarna har skapat kategoriseringarna *de oroliga föräldrarna* och *de obrydda föräldrarna*. *De oroliga föräldrarna* som blir direkt oroad över sitt barns handling och som tycker att det är illa att barnet har begått en kriminell handling. *De obrydda föräldrarna* som inte tycker att det barnet har gjort är speciellt allvarligt och att det inte är barnets fel. Socialsekreterarna uppfattar att de obrydda föräldrarna inte reagerar negativt eller tillräckligt starkt på det inträffade. En konsekvens av detta blir att socialsekreterarna tänker att den unge inte heller ser allvarligt på sin handling eller upplever att det man själv gjort är fel.

“Eftersom, ehm, det känns ju som att han behöver positiva förebilder ute i arbetslivet eftersom hans föräldrar är arbetslösa och mamman har ett kriminellt förflutet...”- Cecilia

“Föräldrarna kanske inte är de...de är utan arbete, de har ju säkert haft lite med det... det kan ju också vara en riskfaktor. Och de har ju eget kriminellt förflutet, föräldrarna, deras situation kan ju vara en riskfaktor.”- Fanny

Socialsekreterarna ser föräldrarna som förebilder för sina barn och goda förebilder ses som något viktigt för ungdomen. Socialsekreterarna kategoriserar föräldrarna utifrån att de är *bra* eller *otillräckliga* förebilder för den unge. De otillräckliga förebilderna beskrivs gärna som ovan, det vill säga utan arbete, med kriminell bakgrund och med otillräckliga resurser för att kunna hjälpa ungdomen på rätt väg. En bra förebild blir i stället motsatsen. En förälder som kan visa på positiva exempel för sin ungdom och som kan vägleda ungdomen till vuxenlivet.

Det är viktigt att poängtera att många av socialsekreterarna också normaliserade svårigheten i att

vara tonårsförälder. En socialsekreterare berättade följande för oss:

“Det här handlar om föräldraskapet. För det är klart man kommer in på det när man sitter med föräldrarna. Och det finns ju mycket hjälp att få. Sen är det svårt att vara tonårsförälder, det är svårt att bli det också, om man inte har förberett sig... Det är nog en av dom värsta åldrarna, för att, det tar aldrig slut. Mina barn fyller 21 och... i mitt fall, jag har tre pojkar, dom är stora nu, men jag är ju ändå orolig och dom har aldrig ställt till med nånting... Men oron finns där. Och ju yngre dom är i tonåren, där ska en helt ny roll. Du ska ju ge ditt barn redskap så att dom kan liksom förflytta sig bort från dig. Samtidigt behöver du som tonåring omsorgen, mamma bryr sig och frågar om hur det är... Och det är en svår roll som förälder också. Man känner liksom ‘shit, nu är mitt barn på väg bort från mig’. Och jag måste liksom positionera mig här snabbt. Och dom föräldrar som kommer hit här, det är liksom vanliga föräldrar. Såvida inte dom har uttalade missbruksproblem, för det styr ju. Och då har du ju problem, eller barnet och ungdomen, ännu större problem.” – Emma

När de vanliga kategoriseringarna inte längre räcker till för socialsekreteraren så använder hon sig av sig själv som verktyg och referensram i sitt arbete (Lipsky 1980). Socialsekreteraren normaliserar föräldraskapet på så sätt att hon knyter det till sig själv och sina egna föreställningar om föräldraskap. Genom att göra detta blir det enklare för socialsekreteraren att se förklaringar till varför klientens situation ser ut som den gör. Socialsekreteraren vill skapa en förståelse för klientens situation. Här nedanför beskriver Anders ett sätt att skapa förståelse för en kriminell ungdom.

“Ja, det är väl det med pappans missbruk och nu att hon hade flyttat, styvmamman som de bedömde var. Man kanske behöver utreda det. Kriminalitet är ju inte helt sällan symptom på något annat.” -Anders

Anders skapar en förståelse för Marias kriminella beteende (se bilaga1) genom att se detta som symptom på underliggande problem i hennes hemsituation. Att tala om kriminalitet som symptom på något annat för tankarna till ett diagnostiskt synsätt. Det kan härledas till Richmonds idé om att socialarbetare på ett strukturerat vis skulle föra journal för att detta sedan skulle leda till en social diagnos (Levin & Lindén 2006). I detta fall skulle denna sociala diagnos inbegripa hemförhållandena och pappans missbruk, som för Anders möjligtvis skulle kunna förklara Marias kriminella handling (se bilaga 1). Då Anders ska göra en bedömning av en ung

lagöverträdarens vårdbehov eller lämplighet för ungdomstjänsten har han redan från början en tanke om att detta kriminella beteende troligtvis kan ha en förklaring utanför den unge själv.

8.2 Den unges inställning och attityd

Socialsekreteraren Emma, nedan, ser allvarligt på att flickan i vinjetten inte själv tycker att hon har några problem. Emma beskriver hur inställningen blir viktig för hur hon gör bedömningen. Att flickan inte tycker att hon har några problem kopplas för Emma ihop med att flickan inte visar ånger.

“Hon tycker inte att hon har några problem och att misshandeln var en engångshändelse. Alltså, inställningen här är ju också viktig. Dom flesta ungdomar kan ju säga ‘ah det var ju dumt’, eller visa någon typ av ånger, men när dom inte gör det, det är ju också en varningsklocka” - Emma

Socialsekreterarna skapar kategorierna *de ångerfulla* och *de likgiltiga* ungdomarna. Här rör sig både normer kring att känna ånger inför sitt brott men också funderingar kring ungdomarnas empatiska förmåga. Det blir både en diskussion kring psykologiska faktorer som att inte kunna känna medkänsla men också en förnuftsmässig diskussion utifrån att ungdomen ska med sitt förnuft förstå att det han eller hon har gjort var fel. Ungdomen ska också, utifrån sitt förnuft, ångra sin handling och inte se den som på något sätt befogad. Cecilia beskriver nedan hur ungdomens känsla av ångerfullhet blir viktig för hennes bedömning. För pojken som har uttryckt att han har problem med aggressioner så får hon en större oro om han inte skulle visa ånger, då hon börjar fundera kring hans empatiska förmåga.

“Om och hur han ställer sig till brottet såklart. Om han ångrar det eller liknande...Ja, det är ju viktigt ju. Annars hade man kanske blivit ännu oroligare för hans aggressioner om där inte finns någon empati eller liknande. Sen kan man alltid säga att man ångrar sig, men man märker rätt så tydligt om det...sådär liksom.” -Cecilia

Cecilia skapar en underkategori till de likgiltiga ungdomarna som blir de *likgiltiga och empatilösa*. Cecilia kopplar också ihop begreppen ånger och empati med varandra när hon gör den kategoriseringen. Att visa ånger är för henne att känna empati. Dock blir det viktigt att den unge visar ånger på rätt sätt. Det räcker inte att den unge säger till Cecilia att han eller hon känner

ånger, utan den unge måste uppvisa ånger på ett sådant sätt så att det blir märkbart för Cecilia.

De likgiltiga ungdomarna ses också ha en större risk för att upprepa sin kriminalitet. Socialsekreterarna verkar ha ett långsiktigt perspektiv då de undersöker ungdomens attityd och inställning till brottet. Daniella beskriver i citatet nedan en oro för ett upprepat beteende hos ungdomen om hon inte har förståelse för brottets allvar.

“...då tänker jag såhär. Då har hon inte insikt i att vad man gör, alltså att hon. Nu vet jag ju inte vad misshandeln handlar om... men att jag tänker mig ändå, hon är misstänkt för misshandel, alltså har hon slått på något sätt, på någon annan. Att inte ha någon förståelse för det, ja, då tänker jag, hurdan empatisk förmåga har hon? Hur tänker hon? Att inte ha någon förståelse överhuvudtaget, då tänker jag att, ja, hur är risken för att hon gör det igen?” -Daniella

För Daniella i citatet ovan så hänger ungdomens förståelse för allvaret i situationen och brottet ihop med ungdomens empatiska förmåga. Daniella skapar en kategori av *empatilösa och oförstående ungdomar* som blir en motsats till de *förstående och medkännande ungdomarna*. De *empatilösa och oförstående* ungdomarna verkar enligt Daniella löpa en större risk för att upprepa sitt kriminella beteende. Vi kan då antaga det är mindre sannolikt att motsatsen till denna kategori, dvs, *de förstående och medkännande ungdomarna*, utför kriminella handlingar igen.

“ Hon säger att hon inte har några problem så då tänker jag att hon samtycker inte till några insatser. Att misshandeln var en engångshändelse, att hon inte fattar varför alla är så oroliga. Sen givetvis så för jag under samtalet en diskussion kring det och försöker liksom prata med henne kring att, 'varför tror du att folk är oroliga?'. Att hon tänker så och, men samtycker inte hon till någon, några insatser, så nä, då är det en ungdomstjänst” –Daniella

Studien visar på att ungdomens egen inställning till brottet blir väldigt viktig för hur bedömningen görs. Om ungdomen räknas in i kategorin *de likgiltiga* så kan det hos socialsekreteraren finnas en föräning om att de inte ska tilldelas några vårdinsatser då den unge förmodas ställa sig negativa till dem. *De likgiltiga ungdomarna* prioriteras inte för vårdinsatser lika högt som kategorin av *de ångerfulla* då dessa ungdomar blir ett moraliskt problem för

socialsekreteraren så som Svensson beskriver dem, då de inte ser något problem i sin situation (Svensson 2007). Detta är också något som Lipsky pekar på när han beskriver hur byråkratin väljer bort de kategorier av klienter som minst troligtvis kan få ett lyckat resultat (Lipsky 1980).

“Hur ser de på gränser, regler som gäller, alltså i samhället överhuvudtaget? Man stjälar inte, man slåss inte, alltså. Alla de här grejerna. Och hur visar de folk respekt och sånt? Det är ju i alla fall inte att visa respekt om man slåss.” –Fanny

Normer som socialsekreterarna har kring vad som är acceptabelt och inte speglas i de bedömningar de gör. Normer som sedan påverkar de handlingsstrategier de skapar (Lipsky 1980). Här blir samhällsnormerna som socialsekreteraren vill förmedla till ungdomen tydliga. Samhällsnormen säger att det inte är okej att slåss eller stjäla. Detta blir för socialsekreteraren en officiell kategori som de kan förlita sig på i sitt arbete. Socialsekreteraren bedömer alltså lämpligheten utifrån de samhällsnormer som finns.

“...det är en jäkla skillnad om du styrs av dina impulser eller om du är planerande.”
-Gunilla

Det görs en tydlig uppdelning mellan klienter som man upplever har *planerat* sitt brott eller om det var ett ickeplanerat, *impulsstyrt* brott. En sådan kategorisering kan självklart göras utifrån en officiell kategori, till exempel hur ungdomen lägger sig i diverse psykologiska tester. Men det kan också vara en kategori som socialsekreteraren har skapat själv utifrån vad hon anser är ett planerat respektive impulsinitierat brott. Här kan hennes egen inställning till brottstypen men också hur ungdomen förklarar kring brottet bli centralt. Hos planerande brottslingar, eller om man så vill kalla dem mer avancerade, ses det normbrytande beteendet vara mer etablerat. Det blir också särskilt oroande för socialsekreterarna.

Vår studie visar att huruvida ungdomen har ett missbruk eller ej spelar stor roll för om ungdomen bedöms som lämplig för ungdomstjänst eller inte. Gunilla här nedan menar att det inte skulle vara fruktbart för varken ungdomen eller arbetsplatsen att placera ut en ungdom med ett pågående missbruk.

“ Hade vi haft nån kännedom om att han hade nyttjat narkotika eller om han haft några psykiska

problem, så skulle jag kanske säga att nej, han är inte lämplig för ungdomstjänst. Det skulle inte vara gynnsamt för honom eller arbetsplatsen.” –Gunilla

Samhällsnormen om att inte kunna missbruka och arbeta samtidigt som finns i den svenska lagstiftningen, dvs att det inte är tillåtet att nyttja narkotikaklassade preparat blir tydlig i Gunillas resonemang. I ett annat land där exempelvis cannabis är lagligt så skulle man kanske inte se det som ett problem att arbeta samtidigt som man nyttjar substansen. Här är det också intressant att belysa hur man definierar ett missbruk. Och är det så att socialsekreterare definierar missbruk olika, beroende på om det är ungdomar eller vuxna som nyttjar droger? Man kan fråga sig om att använda cannabis en eller två gånger kan klassas som ett missbruk.

Att missbruk skulle innebära en olämplighet för ungdomstjänst var däremot inte självklart för att alla socialsekreterarna i vår studie. Nedan visar Emma på ett annat sätt att göra en bedömning om lämplighet för ungdomstjänst.

“ Alltså lämpliga är ju de flesta ungdomar. Även om deras inställning är mindre lämplig. Den enda gången du inte är lämplig det är när du har ett barn med en utvecklingsstörning.” –Emma

Här gör Emma en tydlig uppdelning där den ena kategorin utgörs av *de med utvecklingsstörning* och den andra kategorin utgörs av *de utan utvecklingsstörning*. I hennes resonemang så är i princip alla ungdomar utom *de med utvecklingsstörning* lämpliga för ungdomstjänst. Detta blir en kontrast till Gunillas resonemang om att ett missbruk skulle leda till olämplighet.

Studien verkar visa på att det finns en skillnad i socialsekreterarnas förklaringar till varför flickor och pojkar begår brott. Cecilia resonerar kring dessa förklaringar nedan och konstaterar att det ser olika ut. Hon menar att pojkar ofta inte har en djupare, mer ingående problematik så som flickor som begår brott ofta har. Detta kan också kopplas till Anders (se ovan) syn på Marias (se bilaga 1) brott. Att kriminaliteten kan vara symptom på något annat problem i den här flickans liv.

“ Alltså, det är många killar som bara kommer hit en gång och har begått en misshandel och kanske druckit ute någonstans. Och de gånger det har varit tjejer som har begått misshandlar så ligger där oftast ett lite mer destruktivt beteende bakom, där man kanske inte, där inte skolan fungerar och hemsituationen fungerar inte. Nu ska jag inte säga att det är så över lag men...och att det kanske är att man umgås med mycket äldre killar. Men utifrån så, så gör jag ju inte

någon annorlunda bedömning men när man börjar prata om det så. Alltså, jag tycker inte att det är värre att hon har begått en misshandel än om en kille.” –Cecilia

Den officiella kategorin kön bidrar här till att förstå varför flickan har begått brottet. För tjejs del ligger ofta ett destruktivt beteende bakom då de begått en misshandel. Och, som vi nämnde ovan, så kan kriminaliteten ses som ett symptom på en annan problematik. Då pojkar begått en misshandel och hamnar på socialtjänstens bord för ett yttrande vid endast ett tillfälle, då kan alkohol ses vara en bidragande faktor till den kriminella handlingen.

8.3 Brottets karaktär

Här nedan svarar Birgitta på frågan om vad hos pojken i vinjetten som indikerar ett vårdbehov. Birgitta menar att ett grövre brott som rån indikerar att man skulle ha någon form av allvarigare, sannolikt psykologiska, problem som gör att man saknar den spärr som gör att de flesta människor inte begår den typen av brott.

“ ...och att det är ett så pass allvarligt brott, ett rån. Då har man ju, alltså, det är något som saknas, någon spärr som saknas.” –Birgitta

Man kan utläsa av det Birgitta beskriver härövan att det finns kategorierna *de okontrollerade* och *de kontrollerade* ungdomarna. Den avvikande kategorin är de okontrollerade ungdomarna som saknar den spärr som vi tidigare beskrev. Detta tenderar mot att vara någonslags egen, från Birgittas håll, psykologisk förklaringsmodell där hon konstaterar att om ungdomen kan begå ett rån så fattas ungdomen något. Birgittas normer synliggörs i hennes föreställning om en normal ungdom. Fanny beskriver nedan en liknande tanke rörande det normala och avvikande. Hon gör dock en distinktion mellan om brottet drabbar någon annan människa eller inte och huruvida detta är lätt eller svårt för ungdomen att förstå.

“ ...jag tycker att rån är, alltså snatteri är inte så allvarligt, det är ju svårare att se konsekvensen för någon annan. Men rån är ju förknippat med någon form utav våld. Antingen tvång eller så kan det vara hot om våld, vapen. Alltså, det är ju rätt integritetskränkande också och det är ju rätt avancerat.” –Fanny

Emma resonerar nedan på ett lite annorlunda sätt. Hon har en tanke om att den unge går igenom ett antal steg, nästan som på en stege, där han eller hon börjar med något litet som att snatta tuggumi för att senare ha gjort en "brottskarriär" och avancerat.

"Alltså misstanke om rån är ju ett oerhört grovt brott. Det är så många moment här liksom som den unge ska ta sig igenom. Snatta tuggummi eller hota, det är inte samma sak. Det här är väldigt, väldigt allvarligt." –Emma

Vilken typ av brott som ungdomen har begått verkar också spela roll för hur bedömningen görs. Vid ett allvarligare brott blir också oron större för ungdomen. Att bara till exempel snatta ett tuggummi verkar inte vara någonting som skapar en större oro hos socialsekreterarna. De tre socialsekreterarna här ovan tenderar att associera grövre brott, som misshandel eller rån, med allvarligare problematik. De gör också en skillnad mellan om brottet direkt drabbar en annan människa eller inte. Här kan vi återigen se hur socialsekreterarna tar hjälp av sina egna kategoriseringar för att förenkla och förstå sitt arbete. Trots att grövre brott ofta ger en större oro så kan även mindre brott signalera viktiga saker till socialsekreteraren. Emma resonerar nedan som följer:

"Alltså, det handlar mycket om, de som begår rån, de är ju väldigt avancerade. Därför säger man ju idag att man ska ta itu med om de bara har snattat tuggummi, så är det så det börjar. Det är liksom moralen, inställningen till andra saker..." –Emma

Emma framhåller vikten av att ingripa redan vid ett tidigt stadium för att undvika att ungdomen faller tillbaka in i kriminalitet. Kriminaliteten upplevs också bli värre och grövre ju längre ungdomen kommer i sin brottskarriär, som vi tidigare nämnt. Emmas egna normer och föreställningar om brottets art blir här en viktig del i hennes bedömning. Vår studie visar att socialsekreterare tenderar att vara mer oroliga för de ungdomar som har begått grövre brott men att de även ser väldigt allvarligt på när unga begår mindre förseelser då dessa mindre brott kan vara en indikator för socialsekreteraren om att den unge är på väg in i en brottskarriär. Detta illustrerar på ett tydligt sätt den oerhörda mångfald som finns mellan socialsekreterarna i vår studie. Gällande brottets karaktär så har socialsekreterarna som deltagit i vår studie många olika infallsvinklar och associationer. Återigen reproducerar handlingsstrategierna socialsekreterarnas

normer och tankar om hur en normal ungdom ska vara.

8.4 Skolgång

Hur ungdomen klarar av sin skolgång är en av de faktorer som socialsekreterarna ser på när de ska göra sina bedömningar. Anders beskriver nedan denna faktor som en av de viktigare. Även hur ungdomens planer för sin framtid har betydelse för hur socialsekreterarna gör sina bedömningar.

“ Han funkar bra i skolan och eh, det är ju en av de faktorerna man kollar mest på. Hur går det i skolan? Går det bra i skolan så. Han har ju framtidsplaner och det är ju bra.” –Anders

Att ha en fungerande skolgång ses som någonting önskvärt hos ungdomen. Det verkar som att det minskar oron hos socialsekreteraren. Att ha planer inför framtiden är positivt. Om den unge däremot inte har det så väcker det en oro hos socialsekreteraren. Att ha framtidsplaner verkar vara något som indikerar ambition hos den unge. Ett möjligt sätt att tolka detta på är att ungdomarna delas in i *ambitiösa* och *oambitiösa ungdomar*. De ambitiösa ungdomarna verkar, enligt socialsekreterarna löpa mindre risk än de oambitiösa att falla tillbaka in i kriminalitet. Cecilia berättar i citatet nedan att det *känns* bra med en ungdom som kommer bli godkänd i skolans kärnämnen.

“...och att få skolan till att fungera och så. Skolan är ju jätteviktig så därför känns det bra att han kommer gå ut med godkänt i alla kärnämnen. Det är där man ska vara och det är det som är ens framtid...det är en stor skyddsfaktor för antagligen har han då ingen olovlig frånvaro eller liknande. För det är ju, det gör en orolig. Det är en riskfaktor.” –Cecilia

Cecilia gör här en bedömning utifrån hur hon känner. Det känns tryggt och bra att veta att ungdomen kommer att klara av skolan. Detta visar alltså på att våra normer framträder och blir tydliga inte bara i hur vi agerar utan också i hur vi känner inför en företeelse. Cecilia beskriver också, precis som Anders (ovan) att det är ett stort skydd för den unge att ha en fungerande skolgång. Detta tolkar vi som att vara i skolan är för henne någonting som nästan kan ses som självklart. I ett längre perspektiv så säger socialsekreterarens normer att en fungerande skolgång är en av de faktorer som gör att man inte fortsätter på brottets bana i vuxen ålder.

Dock visar andra socialsekreterare att de kan vara mer tveksamt inställda till om de verkligen tror på den unge när han hävdar att det går bra för honom i skolan. Det finns en lite mer misstänksam attityd som kan tolkas till socialsekreterarens normer om hur unga lagöverträdare är och betar sig. En vanlig föreställning hos socialsekreterarna skulle kunna vara att unga lagöverträdare vanligen inte har en fungerande skolgång. Detta kan sättas i relation till att vissa av de andra socialsekreterarna i vår studie har visat sig väldigt positiva till pojkens välfungerande skolgång (se ovan). Emma ger här nedanför ett exempel på vårt resonemang.

“...javisst, han fungerar bra i skolan, men tror vi på det? Vet inte... Det är ju hans uppfattning att han fungerar.” -Emma

Emmas tankar om att pojkens skolgång egentligen inte är välfungerande skulle kunna vara situationsberoende så som Svensson beskriver det (Svensson 2007). Hennes resonemang kanske är beroende av just den kontext där hon befinner sig, hennes egen arbetsplats, de klienter hon vanligen möter i sitt arbete och hur andra på arbetsplatsen, där det torde finnas en liknande kultur och tankegång som hennes, tänker. Det är ingenting som vi vet för säkert men det kan vara faktorer som spelar in. Detta är också ett exempel på det policyskapande som Svensson beskriver när hon diskuterar hur socialarbetarna skapar policier för organisationen genom de få riktlinjer som finns för arbetet. Här skapar Emma en policy genom sin egen norm.

I vinjetten som Emma fick ta del beskrivs Pablo (se bilaga 1) som en ungdom som begått ett rån, men samtidigt en ungdom som det går bra för i skolan. Detta blir en alltför unik situation för Emma, med en *avancerad* ung lagöverträdare som samtidigt klarar av sin skolgång, varför hon misstror att det stämmer och menar på att det bara är “hans uppfattning att han fungerar”. På detta sätt strukturerar hon sin omgivning för att göra sin uppgift och sina intryck mer igenkännliga och mindre unika (Lipsky 1980).

8.5 Fritid/Vänner

I vår studie framkommer hur viktigt socialsekreterarna tycker det är att ungdomar har en meningsfull och innehållsrik fritid. Att ha en organiserad aktivitet ses som en stor skyddsfaktor för ungdomarna. Nedan berättar Cecilia om hur hon tittar på ungdomens fritid när hon gör sin

bedömning.

“ Vi tycker det är jättepositivt om han har en organiserad fritidssysselsättning, för då vet man att det kanske finns positiva ledare och man lär sig att umgås med vänner under, sen så behöver inte det absolut säga allt. Bara för man spelar fotboll så behöver man ju inte, kan man ju ändå vara kriminell såklart. Men det är positivt att ha en meningsfull fritid. Så att det inte bara är att han hänger på stan med sina kompisar liksom. Helt planlöst. För det är ju oftast då det händer liksom.” –Cecilia

Att inte ungdomen inte har någonting speciellt att göra verkar vara en faktor som spelar stor roll för socialsekreterarna. Cecilia beskrev här ovan vikten av att ha en meningsfull fritid, dvs att ha någonting som ger fritiden mening och innehåll. Vad som är en meningsfull fritid beskriver hon ganska ingående. När vi tittar på Cecilias resonemang så ser vi också att hennes egen värdering om hur fritiden ska vara tydligt speglar de normer som finns i organisationen (Lipsky 1980). Detta utifrån att hon inte pratar om sin bedömning som om hon själv tycker så utan att “vi” tycker någonting. Det är alltså organisationen som tycker att det är positivt med en meningsfull fritid för ungdomen i form av organiserade fritidssysselsättning. Att inte ha något att göra beskrev Cecilia som riskfyllt då hon i hennes resonemang tar upp att det oftast är då ungdomarna begår kriminella handlingar, något som Fanny också resonerar kring nedan.

“ Jag vet ju inte, det står inte. Men de hänger och det inbegriper väl att de inte gör särskilt mycket och då händer det att nånting kan gå snett...och det händer inget och då dras man med. Ja, det är då man snor en bil och. Där är ju ett gäng kompisar som har lika, ehm, alltså de har ingen meningsfull sysselsättning tydlig, organiserad med vuxna förebilder och allt det här.” –
Fanny

Fanny drar slutsatsen om att när ungdomar inte har något att göra så är det vanligt att de ställer till med problem. Normen som kommer till uttryck här liknar Cecilias (se ovan), dvs att en ungdom ska ha en meningsfull och organiserad fritidssysselsättning för att minimera risken för att ungdomen ska begå kriminella handlingar. För Fanny spelar det också roll att ungdomens vänner inte har en meningsfull fritidssysselsättning. Vännerna blir en riskfaktor här för ungdomen och ungdomen dras med i andras beteenden. I tidigare stycken har vi diskuterat kring hur socialsekreterarna tittat på ungdomens egen inställning till brottet. Där har vi kunnat se att de

anser att ungdomen har ett ansvar för det som de har gjort.

I Fannys resonemang ovan blir dock tankarna kring ansvar annorlunda och ungdomen fräntas sitt egna ansvar och blir nästan offerförklarad utifrån att han eller hon dras med i andras beteenden. Det egna ansvaret får en minimerad roll och yttre faktorerers påverkan får ett ökat inflytande i hur socialsekreteraren ser på den unge. Det blir också en förklaringsmodell till hur ett kriminellt beteende kan initieras. Detta kan ses som en socialkonstruktivistisk förklaringsmodell där Fanny ser på ungdomen som skapad av den tillvaro han eller hon befinner sig. En sådan förklaringsmodell blir för Fanny ett sätt att betrakta verkligheten. Sättet hon gör det på kan vara både medvetet och omedvetet (Meuwisse & Swärd i Meuwisse & Swärd 2002). Det var dock inte självklart för alla socialsekreterarna i studien att ungdomar som "hängde på stan" var i riskzonen för att ha ett kriminellt beteende. Nedan för Daniella ett normaliserande resonemang kring ungdomars sätt att umgås.

"Sen kan man ju ha lite funderingar kring det fritiden som jag sa. Att hon hänger på stan, det kan ju, alltså det kan, det kan ju vara en riskfaktor att hon faktiskt hänger på stan och inte gör nånting vettigt. Samtidigt så behöver inte det betyda nånting. Det är kanske så bara att de inte har någon annanstans att gå och hon umgås där med sin vänner. Så det behöver ju inte betyda nånting." -Daniella

För Daniella finns det två kategorier av ungdomar som "hängar på stan", *de som gör det och inte gör något vettigt* samt *de som gör det för att de inte har någon annanstans att ta vägen*. För den senare kategorin har Daniella skapat en förklaringsmodell, säkerligen utifrån sina erfarenheter av ungdomar, som säger henne att ett sådant beteende inte nödvändigtvis behöver vara riskfyllt. I hennes resonemang finns det tankar om att man som ungdom i tonåren inte har så många ställen att vara på. Därför ser Daniella att "hänga på stan" i sig inte är något oroväckande. Daniella beskriver dock att "hänga på stan" som något oroväckande, avhängigt av vilken av kategorierna som ungdomen tillskrivs. Här blir hennes norm situationsberoende (Svensson 2007). Beroende på hur sammanhanget runt ungdomen ser ut kan att "hänga på stan" vara någonting oroväckande för Daniella. Allt beror på vilken kontext som ungdomen befinner sig i.

9. Slutdiskussion

Vissa faktorer i socialsekreterarnas bedömningar är mer tydliga än andra. De tittar på skola, på hemförhållanden, vänner, fritid, missbruk, föräldraförmåga, psykisk hälsa och ungdomens egen inställning till brottet. Även brottets karaktär är viktig för deras bedömning. Utifrån Lipskys teoribildning har vi kunnat identifiera flertalet kategorier och handlingstrategier som socialsekreterarna använder sig av i sina bedömningar. I dessa handlingsstrategier och kategorier kommer socialsekreterarnas egna normer till uttryck. De normativa inslagen i socialsekreterarnas bedömningar är tydliga. Det finns klara föreställningar bland dem om hur en ungdom ska vara och vad som är ett önskvärt beteende hos en ungdom. Dessa normativa inslag kan dock se väldigt olika ut då resonemangen skiljer sig mycket åt från socialsekreterare till socialsekreterare. Men också från arbetsplats till arbetsplats. Det faktum att det ser väldigt olika ut talar för att det ofta är socialsekreterarnas respektive arbetsplatsernas egna normer och föreställningar som ges uttryck i de bedömningar socialsekreterarna gör för unga lagöverträdare. Det är såklart inga enkla bedömningar, då socialsekreterarna bedömer människor i all sin komplexitet. Arbetsplatsens normer speglas i socialsekreteraren då socialsekreteraren inte kan förlita sig på sina egna normer i arbetet. Det reverserade scenariot är också tänkbart, att socialsekreterarna använder sina egna normer när arbetsplatsens normer inte räcker till.

Vilka normer är det då som uttrycks? Det var vår huvudfråga när vi började denna studie. Socialsekreterarna i vår studie gör det tydligt att man som ungdom ska vara samarbetsvillig med socialtjänsten. Vidare är det viktigt att ungdomen besitter självkontroll och kan hantera sina impulser. Ungdomen ska kunna se konsekvenser av sina handlingar för andra människor men också för samhället. Ungdomen ska följa samhällsnormen dvs inte bryta mot de lagar och regler som finns i samhället. T.ex. att man inte ska slåss och att man inte ska stjäla. Ungdomen ska också ha en fungerande skolgång, en meningsfull fritid samt bra vänner. Det uttrycks också hur föräldrarna ska vara för att passa in i socialsekreterarnas normer. De beskriver tydligt hur en god förälder ska vara dvs "lagom" gränssättande för sin ungdom, ska kunna ha en god kommunikation med sin ungdom och vara bra vägledare för ungdomen in i vuxenlivet. Det finns en tanke bland socialsekreterarna i vår studie om att föräldern ska vara en god förebild för den

unge.

Problemen som beskrivs i våra intervjuer med socialsekreterare är många och står ofta i motsats till det som beskrivs som normen eller det önskvärda beteendet. Detta kan bland annat vara ungdomar som har kriminella vänner, att ungdomen inte vill samarbeta med socialtjänsten eller en ungdom som lever ett händelsefattigt liv. Det händelsefattiga beskrivs som en stor risk för att ungdomar ska utveckla ett kriminellt beteende då det upplevs av många av socialsekreterarna vara anledningen till varför man kan begå ett brott. Socialsekreterarna i denna studie framhåller värdet av att ha en organiserad aktivitet och att denna organiserade aktivitet är någonting som skapar mening för ungdomarna.

Genom att anlägga ett socialkonstruktivistiskt perspektiv ställer vi oss kritiska till detta resonemang. Om man skapas i samspel med sin omgivning så skapas ungdomarna väl lika mycket i sitt umgänge med sina vänner på stan som med sina träningskamrater på fotbollsträningen? Det handlar kanske inte om vad man gör utan med vem man gör det. Om ungdomarna medan de hänger runt på stan kan diskutera kärlek, relationer, samhället eller sin framtid så kan man inte ensidigt hävda att detta är en brist på meningsfullhet i tillvaron. För oss påminner detta resonemang om hur vuxna har resonerat kring ungdomar i decennier och vad som är meningsfullt att göra. Att vara en del av ett sammanhang är en del av alla ungdomars identitetsskapande. Därmed inte sagt att ett kriminellt beteende är försvarbart utifrån att det skulle vara en del av en ungdoms identitetsskapande. En identitet som brottsling är naturligtvis problematisk.

10. Avslutande konklusioner

Det råder normativa inslag i socialsekreterares bedömningar. Vilka det är kan dock skilja sig avsevärt från socialsekreterare till socialsekreterare. Vi skulle nästan kunna hävda att det finns lika många normativa inslag i socialsekreterarnas bedömningar som det finns socialsekreterare. Sedan finns det självklart mer överhängande samhällsnormer eller arbetsplatsnormer som speglas i socialsekreterarnas bedömningar. Något av det som vi själva tyckte var en av våra mest spännande upptäckter i studien var hur mycket vikt socialsekreterarna lägger på att ungdomarna ska ha en meningsfull fritid och vad socialsekreterarna bedömer är en meningsfull fritid. Tidigare forskning om unga lagöverträdare har ofta haft ett fokus på straffprocessen eller vilka behandlingsinsatser som unga lagöverträdare tilldelas och vilket utfall dessa har fått. Vi hoppas att vi med vår studie har tillfört ytterligare en dimension till studier av unga lagöverträdare. Vad vi inte har avhandlat i vår studie är frågor som rör de unga lagöverträdarnas upplevelser av ungdomstjänst/ungdomsvård. Vad tycker ungdomarna själva? Detta är något som vi hoppas att fortsatt forskning kan studera.

Bilaga 1

Pablo

Pablo är misstänkt för rån. Han är 15 år och bor med sin mamma, styvpappa och sina 4 syskon. Pablo har haft kontakt med socialtjänsten tidigare då han har varit placerad på LVU-hem. Båda Pablos föräldrar är utan arbete och mamman har ett kriminellt förflutet. När Pablo var yngre var han med i ett kriminellt ungdomsgäng. Han har dock lämnat detta bakom sig och sedan placeringen för två år sedan har han försökt hålla sig ifrån brott. Det finns inte heller några misstankar om brott under denna tid och Pablo säger att rånet var en engångshändelse som inte ska upprepas. På fritiden hänger Pablo ofta med sina kompisar, Eric och Martin. Eric var med vid rånet. De brukar spela fotboll och styrketräna. Pablo hjälper mamma mycket med de yngre syskonen. Han fungerar bra i skolan och kommer gå ut nian med godkänt i kärnämnen. Pablo vill läsa på fordonsprogrammet i gymnasiet så att han kan bli bilmekaniker. Pablo har berättat för dig att han ofta blir väldigt arg och då aggressiv men att han inte kan förstå varför.

Maria

Maria är 15 år och misstänkt för misshandel. Maria bor med sin pappa och lillebror. På grund av pappans tidigare missbruk har Maria tidigare aktualiserats inom socialtjänsten för utredning enligt SoL. Dock ansåg socialtjänsten att Maris dåvarande styvmamma var tillräckligt skydd åt flickan och man satte därför inte in några insatser. Styvmamman har nu flyttat och pappans missbruk har upphört efter en längre metadonbehandling. Maria har ingen tidigare känd bakgrund av brott. På sin fritid så hänger hon och hennes kompisar ofta på stan. Maria säger själv att hon inte har några problem och att misshandeln var en engångshändelse och att hon inte fattar varför alla är så oroliga.

Källförteckning

- Andersson, Gunvor & Swärd, Hans (2008) "Att forska om utsatta" i *Forskningsmetodik för socialvetare* (red. Meeuwisse, A., Swärd, H., m.fl.), Stockholm: Natur och Kultur
- Aspers, Patrik (2007) *Etnografiska metoder*, Malmö: Liber
- Bengtsson, Anna (2005) *Vård för unga lagöverträdare : socialtjänstens insatser*, Rapport / BRÅ 2005:13 Stockholm : Brottsförebyggande rådet (BRÅ) : Fritze (distributör)
- Blom Björn, Morén Stefan, Nygren Lennart (2006) "Kunskap i socialt arbete" i *Kunskap i socialt arbete : om villkor, processer och användning*. (red. Blom, B., Morén, S., Nygren, L.) Stockholm : Natur och kultur
- Egelund Tine, (2008) "Vinjettstudier" i *Forskningsmetodik för socialvetare* (red. Meeuwisse, A., Swärd, H., m.fl.), Stockholm: Natur och Kultur
- Gaspar, DeLuca, Estacion *Coming and going: Explaining the effects of residential and school mobility on adolescent delinquency* Social Science Research, 2010, vol: 39: 3, s. 459-477
- Hill, Michael (2007) *Policyprocessen*, Malmö: Liber
- Jönson Håkan, (2008) *Att studera sociala problem*. Working Paper-serien, Socialhögskolan, Lunds Universitet, 2008:6
- Levin Claes & Lindén Gunilla (2006) "Psykologi och socialt arbete" i *Socialt arbete, en grundbok*. (red. Meuwisse.A, Swärd. H, Sunesson.S), Stockholm: Natur & Kultur
- Lipsky, Michael (1980) *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*, New York: Russell Sage Foundation
- May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*, Lund: Studentlitteratur
- Meuwisse, Anna & Swärd, Hans (2002) i *Perspektiv på sociala problem*, (red. Meuwisse. A, Swärd. H) Stockholm: Natur & Kultur
- Rasmusson Bodil, Hyvönen Ulf, Nygren Lennart, *Child-centered social work practice — three unique meanings in the context of looking after children and the assessment framework in Australia, Canada and Sweden*. Children & Youth Services Review ,2010, vol: 32:3, s. 452-460
- Socialstyrelsen (2009) *Barn och unga som begår brott: en handbok för socialtjänsten* Socialstyrelsen: Sverige
- Svensson, Kerstin (red.) (2007) *Normer och normalitet i socialt arbete*, Lund: Studentlitteratur
- Tärnfalk, Michael (2007) *Barn och brott : en studie om socialtjänstens yttranden i straffprocessen för unga lagöverträdare*, Stockholm: Stockholms universitet. Institutionen för socialt arbete
- Öhlund, Thomas (1997) *Normaliseringspraktiker i det moderna samhället : en diskursanalys av åtta sociala ungdomsprojekt*, Umeå, Institutionen för socialt arbete, Umeå Universitet